

V. RIMŠA

APIE BALŲ IR TRAKŲ ANTROPONIMUS

1969 m. Sofijoje išleistoje bulgarų kalbininko I. Duridanovo knygoje „Thrakisch-dakische Studien“¹, be toponiminių ir kt. paralelių, aptariamos 52 bendros baltų-trakų antroponiminės šaknys. 1973 m. pasirodžiusiame rusų kalbininko V. Toporovo darbe „К фракийско-балтийским языковым параллелям“² pateikiama naujų, minėton Duridanovo knygon neįtrauktų paralelių, tarp jų ir antroponiminių.

Šiame straipsnyje nagrinėjamos keturios baltų-trakų antroponiminės paralelės, neįtrauktos į minėtų autorių veikalus.

Trak. vyr. antroponimo *Και-γεις-ος* antrasis dėmuo *-γεις-ος*, *Δριν-γεις-τ-ας* antrasis dėmuo *-γασ-τ-ας*³ – sen. lie. vardai *Γεις-т-овтѣ*, *Кгейс-т-овт-овичѣ*, *Кгейс-т-овичѣ* ir kt., vietovardis *Γειс-т-овт-ишки*, kuriuos Jurkėnas kildina iš ide. **gheidh-* „желать, жаждать, домогаться“ ir lygina su lie. *geid-ė*, *geidž-iù*, *geĩsti*, la. *gaid-it* „ждать“, pr. *gēid-e* 3a. nuo „ждать“ ir kt., s. sl. *žid-ǫ*⁴, dab. lie. vardai *Geis-mantas*, *Geis-t-aras* (yra ir tokia pavardė), *Geis-t-autas*, *Geis-t-ỹs*, *Geis-t-ūtis*, kurių dėmenį *Geis-* Kuzavinis ir Savukynas kildina iš *geis-* ir lygina su *geĩsti*⁵,

¹ I. Duridanov. *Thrakisch-dakische Studien*, Bd. I: Die thrakisch- und dakisch-baltischen Sprachbeziehungen. Sofia, 1969 (toliau: ThDS).

² Топоров В. Н. К фракийско-балтийским языковым параллелям. – В кн.: Балканское языкознание. М., 1973, с. 30–63; Топоров В. Н. К древним балкано-балтийским связям в области языка и культуры. – В кн.: Первый симпозиум по балканскому языкознанию. Античная балканистика (23–24 мая 1972 г.). Предварительные материалы (Тезисы докладов. Сообщения. Аннотации), М., 1972, р. 24–38. Топоров В. Н. К вопросу о древнебалканских связях в области языка и мифологии. – Доклады и сообщения советской делегации. III Международный съезд по изучению стран Юго-Восточной Европы (Бухарест, 4–10 сентября 1974 г.), М., 1974.

³ Dėmenį *-γεις-τ-ας* Dečėvas sieja su *-γισ-τ-ας* (plg. *Δριν-γισ-τ-ας*), *-gis-a* (*Dril-gis-a*), *-giss-a* (*Dri-giss-a*), *-γεις-ος* (*Και-γεις-ος*), *-giz-a* (*Dia-giz-a*) ir lygina su Steph. Byz. 456, 4: γίσσα γάρ τῆ Καρῶν φωνῆ λίθος ἐρμηνεύεται. καὶ νῦν τοὺς πλακῶδεις καὶ μαλακῶδεις λίθους γίσσα λέγουσι (žr. D. Detschew. *Die thrakischen Sprachreste*. Wien, 1957 (toliau: ThSR), p. 101, 106, 158, 221).

⁴ Юркėнас Ю. Древние сложные имена в письменных памятниках Великого княжества Литовского. Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Вильнюс, 1966 (mašınraštis, saugomas VVU Mokslinės bibliotekos rankraštyne), с. 80–81; dar žr. K. Būga. *Rinkiniai raštai* (toliau: Būga RR), t. I. V., 1958, p. 257, 265; dėl apeliatyvų etimologijos žr. E. Fraenkel. *Litauisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg, 1962–1965 (toliau: LEW), p. 144; ME, t. I, p. 583.

⁵ K. Kuzavinis, B. Savukynas. *Lietuvių vardų etimologinis žodynas*. – Kn.: *Vardai ir žodžiai*. V., 1971 (toliau: VŽ), p. 87.

pavardė *Geis-č-iūnas*, vietovardžiai *Geis-t-ar-iškiai*, *Geis-č-iaī*⁶, *Geis-č-iūnų km.*, *Geis-t-ar-iškio km.*, *Geis-t-enių vk.*, *Geis-t-er-iškių km.*⁷, pr. antroponimai *Geys-t-arre*, *Geis-t-ut*, vietovardis *Nam-geis-t*, kuriuos Trautmanas lygina su lie. antroponimais *Geis-t-aras*, *Geis-t-autas*, la. antroponimu *Geis-t-aut* (A. Bylenšteinas laiko šį antroponimą lituanizmu⁸), lie. vietovardžiu *Geis-čiai* ir kildina iš **Geid*-⁹, sen. la. antroponimas *Geys-e*¹⁰ (Kurše; dėl *G* prieš priešakinės eilės balsį laikytinas lituanizmu arba, jei pasitvirtintų V. Dambės hipotezė, kad žiemgaliams, kaip ir lietuviams ir prūsams, bet priešingai latviams ir kuršiams, *k'* ir *g'* vietoje buvo *ķ* ir *g̃*, o ne *c* ir *dz*¹¹, gal būt, žiemgalių kalbos arba tarmės¹² reliktu), la. vietovardžiai *Geis-t-i*, *Geis-t-a-kalns*, *Geis-t-autu-ciems* (dėl *g'* prieš priešakinės eilės balsį laikytini lituanizmais arba žiemgalių kalbos reliktais); išlaikytą šaknies priebalsį *d* turi sen. lie. asmenvardis *Gejd-wit*¹³, lie. vietovardžiai *Geid-ėnai*, *Geidž-iaī*¹⁴, *Geid-ukonių km.*, *Gei-dž-iūnų km.*, *Geidž-iūniškių km.* ir kt.¹⁵, la. vietovardžiai *Geid-a* ir daugelis kitų (dėl *g'* prieš priešakinės eilės balsį laikytini lituanizmais arba žiemgalių kalbos reliktais), *Dzeiž-u-kalns*¹⁶, pr. *Geyd-aw* ir kt.¹⁷ Reikia manyti, kad trakų antroponimų dėmenų *-γεισ-* bei *-γεισ-ι-σ* gali būti atsiradę iš **d* dėl to paties (kaip ir baltų bei slavų kalbose) dėsnio **d* > *s* (prieš *d*, *t*) veikimo.

Trak. mot. antroponimas *Γυζ-η*, vyr. *Γύζ-ας*¹⁸ – lie. pavardės *Gūž-as* (visiškai atitinka trak. *Γύζ-ας*), *Gūž-ė* (visiškai atitinka trak. *Γυζ-η*), *Gūž-ỹs*, *Gūž-ỹs*, *Gūž-aitis*, *Gūž-ėlis*, vietovardžiai *Gūž-ių km.*, *Gūž-ų km.* ir *vk.*, *Gūž-upio km.*¹⁹, la.

⁶ Būga RR, t. I, p. 257, 265.

⁷ Lietuvos TSR administracinis-teritorinis suskirstymas. V., 1959 (toliau: LAS), p. 697.

⁸ A. Bielenstein. Die Grenzen des lettischen Volksstammes und der lettischen Sprache in der Gegenwart und im 13. Jahrhundert. Ein Beitrag zur ethnologischen Geographie und Geschichte Russlands. St. Petersburg, 1892, p. 382–383; Būga RR, t. I, p. 265.

⁹ R. Trautmann. Die altpreußischen Personennamen. Göttingen, 1925 (toliau: APN), p. 31, 138–139; žr. dar J. Endzelīns. Latvijas PSR vietvārdi (toliau: LV), d. I, s. I. Rīgā, 1956, p. 345.

¹⁰ E. Blese. Latviešu personu vārdu un uzvārdu studijas, d. I. Vecākie personu vārdi un uzvārdi (XIII–XVI g. s): Rīgā, 1929 (toliau: Blese), p. 285.

¹¹ V. Dambe. Blīdienes vietvārdi kā pagātnes liecinieki. – Kn.: Rakstu krājums. Veltījums akadēmiķim profesoram Dr. Jānim Endzelīnam viņa 85 dzīves un 65 darba gadu atcerai. Rīgā, 1959, p. 449; plg. Būga RR, t. II. V., 1959, p. 107, t. III, V., 1961, p. 256, 266; E. Frenkelis. Baltų kalbos. Jų tarpusavio santykiai ir santykiai su kitomis indoeuropiečių kalbomis (Baltų kalbotyros įvadas). V., 1969, p. 65, (S. Karaliūno pastabos) 115; Мажюлис В. Социолингвические заметки к архаичному характеру языка (балтийские языки). – „Baltistica“, 1974, X, p. 121–122.

¹² Atrodo, patikimiausia yra hipotezė, kad „latvių kalbos židinio reikia ieškoti ne dabartinės Latvijos rytuose, o viduryje, būtent, senųjų žiemgalių gyventose vietose“, ir kad „tada jau reikia pripažinti, kad senieji žiemgaliai kalbėjo viena iš latvių kalbos tarmių, o ne atskira baltų kalba“ (J. Kabelka. Latvių kalba. 1975, p. 14–15).

¹³ Žr. Būga RR, t. I, p. 203–204 minima 1528 m. bajorų sąrašą, Daukanto („Privilegia“) perrašytą „lenkiškomis“ raidėmis.

¹⁴ LV, d. I, s. 1, p. 345, 251; LAS, p. 697.

¹⁵ LAS, p. 697.

¹⁶ J. Endzelyno nuomone, (= *Dzeiž-u-kalns*) (LV, d. I, s. I, p. 251).

¹⁷ LV, d. I, s. 1, p. 345, 251; G. Gerullis. Die altpreußischen Ortsnamen. Berlin und Leipzig, 1922 (toliau: Apr ON), p. 39.

¹⁸ Plg. ThSR, p. 109, kur dėl *Γυζ-η* kilmės nieko nerašoma, o *Γύζ-ας* pateikiamas su nuoroda į *Βύζας* (žr. dar p. 95).

¹⁹ LAS, p. 717.

vietovardis *Guz-a* ir kt.²⁰, *Gūz-is*²¹, *Guž-a* ir kt.²², *Gūž-a* ir kt.²³, plg. lie. *gūžys*, la. *guza* t. p., rum. dakizma *gúșă* t. p.²⁴ bei lie. *gužėti* „1. būriu eiti, bėgti“ 2. tupėti“ ir kt. žodžius (su *ū* ir *u*), kurie etimologiškai susiję su lie. *gūžys* (visi Endzelyno pateiktieji minėtų la. vietovardžių pamatiniai apeliatyvai, reikia manyti, taip pat etimologiškai susiję su lie. *gūžys* ir kt.)²⁵.

Trak. vyr. antroponimai *Δαλ-ας*, *Δαλ-ίσκος*, *Δαλ-α-ζελμης*, *Δαλ-αι-τραλις*, *Δαλ-η-τραλις*, *Δαλ-άϊλος*, *Δαλ-ασιος*, *Δαλ-εις*, *Δαλ-ις*, *Dal-us*, *Δαλλ-ος*, *Dal-enus*, *Δαλ-η-ζαλις*, *Δαλ-η-πορις*, *Δαλ-ε-πορις*, *Δαλλ-έας*, *Δαλλ-ίων*, *Dal-ion*, *Δαλ-ο-σηκος*, *Δαλ-ο-σα-κος*, vyr. antroponimo *Σακ-ε-δαλλ-ος* antrasis dėmuo *-δαλλ-ος*, Rodopės pilies pavadinimo *Θαρσάν-δαλ-α* antrasis dėmuo *-δαλ-α* (čia, pagal Dečevą, priklauso ir dievavardžio *Δηλ-οπτης* pirmasis dėmuo *Δηλ-*, iš kurio esąs susidaręs ir Tebų, bei Pantikarų antroponimas *Δηλ-οπτιχος*), plg. kelt. antroponimus *Dal-os*, *Dal-us*, graik. antroponimą *Θαλ-ί-δαμος*, antroponimo *Ἰππο-θάλ-ης* antrąjį dėmenį *-θάλ-ης*²⁶ – lie. *Dalia* (sen. lie. mitologijoje – likimo, laimės dievybė), kurį Kuzavinis ir Savukynas kildina iš lie. *dalia* „laimė“²⁷ (šis žodis akademiniam „Lietuvių kalbos žodyne“ turi tokias reikšmes: „1. laimė, sėkmė, likimas; 2. tam tikras viso daikto kiekis; 3. psn. vaikams atiduodamas turtas iš tėvų ūkio, palikimas; 4. žemės sklypas, laukas; 5. tarpas, metas“²⁸), plg. la. *daļa* „Teil, Anteil“, pr. *delliks* „Artikel“ ir kt.²⁹; Būgos minima pavardė *Dal-inda*³⁰, dab. lie. pavardės *Dāl-mantas*, *Dāl-matas*, *Dal-anis*, *Dal-inantas* ir kt., Aukštdvario apylinkės vadinamųjų lenkų pavardė *Dol-mantas* (< lie. **Dal-mantas*³¹), vietovardžiai *Dal-ios km.*, *Dal-iečių km.* ir kt.³², pr. antroponimas *Dal-ite*³³, sen. la. antroponimas *Dal-is*, kurį Blesė lygina su dab. la. pavardėmis *Dāl-is*, *Dāl-e*³⁴, gal būt, sen. la. antroponimas *Dal-wyn*, nors Blesė rašo, kad jį, gal būt, reikia skaityti *Galwyn = galviņa*, resp. *-inš*³⁵; la. vietovardžiai

²⁰ Šiuos vietovardžius J. Endzelynas kildina iš la. *guza* „1. der Kropf; 2. der Steiss, Bürzel; 3. der Haufe, die Menge“ bei lygina su lie. vietovardžiu *Gužų kaimas* (LV, d. I, s. 1, p. 340; dėl apeliatyvo etimologijos žr. ME, t. I, p. 685).

²¹ LV, d. I, s. 1, p. 341.

²² Šį vietovardį ir kt. su šaknimi *Guž-* bei vietovardį *Gūž-dīkis*, kuris įtrauktas skyrelin, kur nagrinėjamas vietovardis *Guž-a* bei jo atitikmenys, Endzelynas kildina iš la. apeliatyvo *guža* „die Gans (in der Kindersprache)“ arba *gužas* „Hüfte, Hüftblatt“ (LV, d. I, s. 1, p. 340; dėl apeliatyvų etimologijos žr. ME, t. I, p. 685).]

²³ Šiuos vietovardžius Endzelynas kildina iš *gūža* „die Gans“ arba „die Hüfte, Lende, die Keule beim Braten“, gew. d. Pl. (LV, d. I, p. 1 341; dėl apeliatyvo etimologijos žr. ME, t. I, p. 687–688).

²⁴ Žr. V. Rimša. Trakų-baltų leksikos bendrybės (pagal dabartinių Balkanų kalbų medžiagą). – Kn.: Leksikos ir sintaksės klausimai. Šiauliai, 1974, p. 73 ir ten nurodytą literatūrą.

²⁵ Dėl etimologijos žr. LEW, p. 179–180; ME, t. I, p. 685, 687–688.

²⁶ ThSR, S. 113–115, 129, 202, 411 (Dečevo nuomone, šių tikrinių žodžių pagrindinis elementas, tur būt, turi šaknį **dhāl-* „blühen, grünen“, kuriai priklauso graik. *θάλλω*, *θηλέω* „grüne, blühe, gedeihe“, *θάλος* n., *θάλλος* m. „junger Sproß, junger Zweig“, *θαλία* „blühendes Wohlergehen“, alb. *dal* „gene hervor, sprosse, entspringe, reiche hin“ ir kt., žr. ThSR, p. 113–114.

²⁷ VŽ, p. 68.

²⁸ LKŽ, t. II, V., 1969, p. 241, 242, 247, 248.

²⁹ Dėl etimologijos žr. LEW, p. 81–82; ME, t. I, p. 435.

³⁰ Būga RR, t. I, p. 428.

³¹ Tiesa, ši pavardė gali būti kilusi iš **Daumantas*.

³² LAS, p. 665.

³³ APN, p. 22.

³⁴ Blesė, p. 171.

³⁵ Ten pat, p. 283

Dal-īni, Dal-ība (pastarąjį Endzelynas kildina iš apeliatyvo *dalība* „1. die Teilung; 2. das Teilhaben, der Anteil; 3. die Teilnahme“³⁶)³⁷. Trak. antroponimo *Δαλ-ίσκος* priesaga *-ίσκος* sietina su lie. *-išk-*, pr., la. *-isk-*, slav. *-bšk-*, germ. *-isk-*, gr. *-ισκ-*, lot., kelt. *-isc*³⁸. Trak. antroponimo *Dal-enus* priesaga *-enus* sietina su lie., la. *-en-* arba lie. *-ēn-*, la. *-ēn-* bei su kai kurių kitų ide. kalbų atitikmenimis³⁹.

Trak. vyr. antroponimai *Δαρ-οσ---*, *Δαρ-ίχιος*, *Δαρ-οκος*, mot. *Δαρ-ου-βυρα*, *Δαρ-ου-τουρμα*, plg. Hefaisto kunigo Trojoje ir frigiškos kilmės mitografo vardą *Δάρ-ης*, gen. *Δάρ-ητος*, persų antroponimą *Δαρ-ήκης* = *Δαρ-εἶος*, Hesichijaus glo-
sę *Δαρ-εἶος-ὑπὸ Περσῶν ὁ φρόνιμος, ὑπὸ δὲ Φρυγῶν Ἔκτωρ*, į kurią atkreipia dėmesį P. Krečmeris⁴⁰, Būgos minima ir dab. lie. pavardė *Dár-butas*, kurią kalbininkas sieja su vietovardžiais *Дар-гай-л-ишкя*, *Дар-геле*, scalowita *Dar-gals* 1385 m. Scr. rer. Pr. II 691, jotvingių vietovės pavadinimu *Дор-а* 1256, kuris, pagal Būgą, jotvingiškai buvo tariamas *Dar-ā*, lie. *Dar-upis* > lenk. *Darupie* (lewy doplyw Okmiany, pr. dopł. Mitwy Niemnowej, pow. kow. (Słownik geograficzny, Warszawa, VII, 424) ir kt., o šiuos vietovardžius lygina su lie. *lauką dir̃ti*, rus. tarm. *дор* (dirvono) plėšinys⁴¹; plg. ir sen. lie. vardą *Dar-giel-aytis*, pr. antroponimą *Dar-gelo*, kurių antruoju kamienu Būga laiko *-gėl*⁴², bei lie. vardą *Dor-gil-ojtis*, pr. antroponimą *Dar-gils*, lie. vietovardį *Дар-гул-ишкя*, kurių antruoju kamienu kalbininkas laiko *-gil*⁴³; lie. vardai *Dár-gailas*, *Dár-gaudas*, *Dár-ginas* (yra ir tokia dab. pavardė), *Dár-gintas*, trumpiniai iš jų (vardai ir, jei tos pačios kilmės, pavardės⁴⁴) *Dár-g-as*, *Dár-g-is*⁴⁵, vardas ir pavardė *Dár-vydas*, trumpinys iš pastarojo (vardas ir pavardė) *Dār-as* (visiškai sutampa su trak. *Δαρ-οσ---*)⁴⁶, kuriuos Kuzavinis ir Savukynas kildina iš lie. ir pr. *dar-* ir lygina su lie. *darýti*⁴⁷, plg. ir la. *darít* „t. p.“ ir kt., kurie etimologiškai sietini su lie. *dir̃-ti*, rus. *дор*⁴⁸; dab. lie. pavardės *Dar-butis*, *Dár-tautas*, *Dar-vydà*, *Dar-vidas*, *Dar-vinis*, *Dar-vitas*, *Dar-ius*, *Dar-eika*, *Dar-ēlė*, *Dar-onda*, *Dař-škus*, *Dar-škūtis*, *Dar-ūlis* ir kt., lie. vietovardžiai *Dar-inės vk.*, *Dar-oniškio km.*, *Dar-vydu km.*⁴⁹, pr. antroponimai *Dar-gaude*, *Dar-gil*, *Dar-oth*, *Dar-utte*,

³⁶ Dėl etimologijos žr. ME, t. I, p. 435.

³⁷ LV, d. I, s. 1, p. 191.

³⁸ Žr. Порцинг В. Членение индоевропейской языковой области. М., 1964, p. 296–297 ir ten nurodytą literatūrą; ThDS, p. 98; P. Skardžius. Lietuvių kalbos žodžių daryba. V., 1943 (toliau: ŽD), p. 150–159 ir ten nurodytą literatūrą; J. Endzelīns. Latviešu valodas gramatika. Rīgā, 1951 (toliau: LVG), p. 365–368; Apr ON, p. 250; Būga RR, t. III, p. 245, 565–570, 582, 624–625; A. Vanagas. Lietuvos TSR hidronimų daryba. V., 1970, p. 172–178, ir kt.

³⁹ ŽD, p. 228–239; LVG, p. 298–305.

⁴⁰ ThSR, S. 119; P. Kretschmer. Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache. Göttingen, 1896, p. 184 (Krečmeris vardą *Δαρ-εἶος* kildina iš ide. **dher-*, Avest. *dar-*, s. ind. *dhar-*, „εἶεν, halten, stützen ir mano, kad šis vardas savo sąvoka susijęs su *Ἔκτωρ*).

⁴¹ Būga RR, t. I, p. 223, 243; t. II, p. 102; t. III, p. 522.

⁴² Ten pat, t. I, p. 248.

⁴³ Ten pat, t. I, p. 250.

⁴⁴ Dėl tikrinių žodžių su dėmeniu *Darg-* kilmės plg. APN, p. 135; LV, d. I, s. 1, p. 196; Apr ON, S. 26; Būga RR, t. I, p. 240, 426–427.

⁴⁵ VŽ, p. 69.

⁴⁶ Ten pat, p. 70.

⁴⁷ Ten pat, p. 69–70.

⁴⁸ Dėl etimologijos žr. LEW, p. 83, 96–97; ME, t. I, p. 440–441, 469, 470.

⁴⁹ LAS, p. 667.

Dar-asse, antroponimų *Prey-dar*, *Prey-dor*, *Na-dar-e*, *Per-dor*, *Wisse-dar* antrieji dėmenys, vietovardžiai *Wisse-dar-n*, *Dar-oth*, *Dar-oth*, kuriuos Trautmanas lygina su lie. asmenvardžiu *Dar-gil-aitis*, vietovardžiu *Dar-gai-liškiai*⁵⁰. Su minėtais tikriniais žodžiais sietinas ir sen. la. antroponimas *Dar-upen*⁵¹ ir, gal būt, kai kurie kiti, la. vietovardžiai *Dar-iņu-pļava*, *Dar-ījums* (pastarąjį vietovardį Endzelynas kildina iš la. apeliatyvo *darījums* „eine durch Rodung entstandene Wiese“⁵²), *Dar-īni*, *Dar-maļi* ir kt.⁵³

⁵⁰ APN, p. 22–23, 135.

⁵¹ Blese, p. 171.

⁵² ME, t. I, p. 440.

⁵³ LV, d. I, S. 1, p. 196.